

TIJORAT BANKLARIDA KASSA VA KASSA OPERATSIYALARINING MOLIYAVIY OPERATSIYALARIDAGI AHAMIYATI

Nurdinov Asrorbek

O`zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistranti

IMPORTANCE OF CASH AND CASH REGISTER OPERATIONS IN FINANCIAL OPERATIONS IN COMMERCIAL BANKS

Nurdinov Asrorbek

**Graduate student of the Academy of Banking and Finance of the Republic of
Uzbekistan**

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklardagi kassa operatsiyalari bank operatsiyalarining asosiy turlaridan biri ekanligi xususida so`z yuritiladi. Ular naqd pulni qabul qilish va berish bo'yicha operatsiyalarni ifodalaydi. Kengroq ma'noda kassa operatsiyalarini naqd pul harakati bilan bog'liq operatsiyalar deb ta'riflash mumkinligi tadqiq qilinadi.

Bank mijozlarining naqd pul berish bo'yicha talablari bank faoliyatining muhim jihati hisoblanadi, chunki bu mijozning bankka bo'lgan ishonchini belgilaydi va bank mijozining o'z pul mablag'larini erkin boshqarish qobiliyatini belgilaydi.

Kalit so'zlar: bank, kassa, aktiv, moliya, kredit, ulush, mijoz, omonat, chek, kassa operatsiyalari.

Аннотация: В статье упоминается, что кассовые операции в коммерческих банках являются одним из основных видов банковских операций. Они представляют собой операции по приему и выдаче наличных денег. В более широком смысле кассовые операции можно определить как операции, связанные с денежным потоком.

Требования клиентов банка о выдаче наличных денег являются важным аспектом деятельности банка, поскольку определяют доверие клиента к банку и определяют возможность клиента банка свободно распоряжаться своими деньгами.

Ключевые слова: банк, денежные средства, актив, финансы, кредит, акция, клиент, вклад, чек, кассовые операции.

Abstract: The article mentions that cash operations in commercial banks are one of the main types of banking operations. They represent transactions for receiving and issuing cash. In a broader sense, cash operations can be defined as operations related to cash flow.

The requirements of bank customers for giving cash is an important aspect of the bank's activity, because it determines the customer's trust in the bank and determines the ability of the bank customer to freely manage his money.

Key words: bank, cash, asset, finance, credit, share, customer, deposit, check, cash operations.

Kirish

Kassa operatsiyalari - bu korxonalar, tashkilotlar, banklar tomonidan jismoniy va yuridik shaxslardan naqd pul (banknot va tanga) olish va berish bo'yicha amalga oshiriladigan operatsiyalar, yaniy naqd pul mablag'larini qabul qilish (inkasso), saqlash va berishdan iborat bo'lgan logistika protseduralari majmuini ifodalaydi. Kassa operatsiyalari moliyaviy qonun bilan tartibga solinadi. [1][2][3].

Korxonada kassa operatsiyalari

Naqd puldan foydalangan holda to'lovlarni amalga oshirish uchun har bir korxonada kassa apparati bo'lishi va belgilangan shaklda kassa kitobini yuritishi kerak. Jismoniy shaxslar (jamoat) bilan hisob-kitoblarni amalga oshirishda naqd pulni qabul qilish nazorat-kassa mashinalaridan majburiy foydalanish bilan amalga oshirilishi kerak. Korxonada tomonidan bankdan olingan naqd pul chekda ko'rsatilgan maqsadlarga sarflanishi kerak. Kassadagi naqd pul korxonada rahbari tomonidan belgilangan chegaradan oshmasligi kerak. Cheklovdan oshib ketgan korxonalar kassada faqat ish haqi, ijtimoiy sug'urta nafaqalari va stipendiyalarni to'lash uchun uch ish kunidan ko'p bo'lmagan muddatga pulni saqlash huquqiga ega. Kassa operatsiyalari korxonalar va tashkilotlar uchun birlamchi buxgalteriya hujjatlarining standart idoralararo shakllaridan foydalangan holda qayta ishlanadi.

Korxonada kassiri naqd pulni bosh buxgalter yoki korxonada rahbarining yozma buyrug'i bilan vakolat berilgan shaxs tomonidan imzolangan kassa kirim orderlari bo'yicha qabul qiladi. Naqd pul berish kassa kirim orderlari yoki tegishli tartibda rasmiylashtirilgan boshqa hujjatlar (to'lov varaqalari, hisobvaraqlar va boshqalar) bo'yicha ushbu hujjatlarga kassa kirim orderining rekvizitlari ko'rsatilgan muhr bosilgan holda amalga oshiriladi. Kiruvchi va chiquvchi kassa orderlari va ularning o'rnini bosuvchi hujjatlarni o'chirish, o'chirish yoki tuzatishga yo'l qo'yilmaydi. Kiruvchi va chiquvchi kassa orderlari yoki ularning o'rnini bosuvchi hujjatlar buxgalteriya bo'limi tomonidan kassaga o'tkazilgunga qadar kiruvchi va chiquvchi kassa hujjatlari reestrda ro'yxatga olinadi. Korxonadan naqd pulning barcha kirimlari va yechib olishlari kassa kitobida qayd etiladi, ular raqamlangan, bog'langan va muhrlangan bo'lishi kerak.

Kassa kitobining to'g'ri yuritilishini nazorat qilish korxonaning bosh buxgalteriga yuklanadi. Kassa operatsiyalarini amalga oshirish tartibiga rioya qilmaganlik uchun moddiy javobgarlik quyidagi choralar qo'llaniladi:

- boshqa korxonalar bilan belgilangan eng yuqori miqdordan ortiq naqd pul hisob-kitoblarini amalga oshirganlik uchun - to'langan to'lov miqdorining 2 baravari miqdorida jarima;

- kassaga naqd pul tushmaganligi (tugallanmaganligi) uchun - olinmagan summaning 3 baravari miqdorida jarima solinadi;

- mavjud pul mablag'larini saqlashning amaldagi tartibiga rioya qilmaganlik uchun, shuningdek naqd pulni belgilangan chegaralardan ortiq nazorat-kassa mashinalarida to'plash uchun – jarima va boshqa choralar beriladi.

Bankdagi naqd pul operatsiyalari

Kassa operatsiyalari bank uchun ham, mijozlar uchun ham katta ahamiyatga ega. Mijozlardan naqd pullarni qabul qilish orqali bank faol operatsiyalarni amalga oshirish va daromad olish bilan birga o'zining bo'sh zaxiralarini oshiradi. Mijozga naqd pul berishda bank muassasalari komissiya oladi. Kassa operatsiyalarini

amalga oshirish uchun banklar naqd pul qabul qilinadigan kassa va naqd pul beriladigan kassadan iborat operatsion kassa ochadilar.

Barcha yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar olingan naqd pullarni o'z hisobvaraqlariga o'tkazish uchun bank muassasalariga topshirishlari shart.

Jismoniy va yuridik shaxslarga kassa xizmatlarini ko'rsatish uchun tijorat banklari tomonidan ular joylashgan joyda kassa markazi tashkil etiladi. Kredit tashkilotining kassasi quyidagi binolar faoliyatini o'z ichiga olishi mumkin:

- qimmatbaho narsalarni saqlash;
- saqlash xonasi yoki seyf xonasi;
- operatsion kassalar (tushum va chiqim kassalari, pul almashtirish kassalari, naqd pul tushumlarini qayta hisoblash uchun kassalar);
- mijozlar uchun kassa apparati;
- kassani qayta hisoblash;
- kechki kassa;
- inkassatorlarga pul mablag'larini qabul qilish va berish uchun binolar;
- boshqa funktsional zarur yoki yordamchi binolar.

Mamlakatimiz Markaziy bankining hududiy institutlarining rivojlanishi bilan tijorat banklari kassadan tashqarida tegishli jihozlangan operatsion kassalarni ochishlari mumkin. Ushbu kassalar omonatlarni qabul qilish va berish (xorijiy valyutada), qimmatli qog'ozlarni sotish va sotib olish, jismoniy shaxslardan kommunal va boshqa to'lovlarni qabul qilish bo'yicha operatsiyalarni amalga oshirishda aholiga kassa xizmatlarini yaxshilash uchun yaratilishi mumkin.

Tashkilotlarda joylashgan kassa tashqarisidagi operativ kassalar ish haqi va kuchli xarakterdagi to'lovlar, shuningdek tijorat banki litsenziyasiga ega bo'lgan boshqa operatsiyalar uchun pul mablag'larini ham chiqaradi. Kredit tashkiloti bankomatlar va boshqa to'lov va hisob-kitob terminallarini o'rnatish huquqiga ega.

Kassa bo'limiga o'ziga ishonib topshirilgan qimmatbaho buyumlarning saqlanishi uchun moddiy javobgar bo'lgan kassa boshlig'i rahbarlik qiladi, kassa ishiga rahbarlik qiladi, mijozlarga samarali kassa xizmatini tashkil etadi.

Kassa operatsiyalarini to'g'ridan-to'g'ri bajarish kassa va inkasso xodimlari tomonidan amalga oshiriladi, ular o'zlariga ishonib topshirilgan qimmatbaho narsalarning saqlanishi uchun to'liq moddiy javobgarlikni o'z zimmlariga oladilar.

Bank kassasiga naqd pul mablag'larini qabul qilish naqd pul o'tkazish to'g'risidagi e'lonlar bo'yicha amalga oshiriladi. Operatsion xodim e'lonni to'ldirishning to'g'riligini tekshiradi, olingandan keyin kassadagi pul miqdorini aks ettiradi va uni kassaga o'tkazadi. Kassir ushbu e'lonni, kvitansiyani va uning topshirig'ini imzolaydi, kvitansiyaga muhr qo'yadi va uni mijozga beradi. Kassir naqd pul o'tkazish to'g'risida e'lonni saqlaydi; reklama uchun buyurtma pulni kiritgan mijozning hisob raqamiga ko'rsatilgan miqdorni kiritish uchun operatsion xodimga qaytariladi.

Operatsion kunning oxirida kassir kiruvchi hujjatlar asosida kassaga kelib tushgan pul summasi va qabul qilingan pul hujjatlari soni to'g'risida dalolatnoma tuzadi va sertifikatdagi summani haqiqiy pul summasi bilan tekshiradi. U tomonidan qabul qilingan sertifikatda ko'rsatilgan naqd pul aylanmasi operatsion xodimlarning kassalaridagi yozuvlar bilan tasdiqlanadi.

Amaliyot kunida kassaga tushgan naqd pul kirim hujjatlari va kassaga tushgan pul summasi va qabul qilingan pul hujjatlari soni to'g'risidagi ma'lumotnoma bilan birga kassa boshlig'iga kitobdagi imzo qo'yilgan holda topshiriladi.

Qabul qilingan va chiqarilgan pullarni (qimmatbaholarni) hisobga olish.

Operatsion kun davomida olingan barcha naqd pullar operatsion kassaga kiritilishi va shu ish kunida mijozlarning tegishli hisobvaraqlariga kiritilishi kerak. Agar bank operatsiyadan keyingi davrda kechki kassada mijozlardan pul qabul qilsa, u keyingi ish kunidan kechiktirmay kredit tashkiloti mijozlarining tegishli hisobvaraqlariga o'tkaziladi.

Naqd pul olish uchun mijoz tranzaksiya xodimiga naqd pul chekini taqdim etadi. Tegishli tekshiruvdan so'ng unga kassirga taqdim etish uchun kassa chekidan nazorat muhri beriladi. Naqd chekni olgandan so'ng, kassir uning ma'lumotlarini yana tekshiradi, pulni oluvchiga beradi va chekni imzolaydi.

Operatsiya kunining oxirida kassir kassa boshlig'idan hisobvaraqqa olingan pul miqdorini xarajatlar hujjatlarida ko'rsatilgan summalar va pulning haqiqiy qoldig'i bilan tekshiradi, berilgan pul miqdori to'g'risida dalolatnoma tuzadi va hisobvaraqqa olingan summani imzolaydi va unda ko'rsatilgan kassa aylanmasini operatsion xodimlarning kassalaridagi yozuvlar bilan tekshiradi. Kelishuv operativ xodimlardagi kassirning imzolari bilan rasmiylashtiriladi.

Quidagi majburiy rekvizitlar kassa kirimlari va debet orderlariga kiritiladi:

- sana,
- mijozning familiyasi, ismi, otasining ismi
- bank hisob raqami;
- hisobvaraqqing kreditiga yoki hisobvaraqqan yechib olinadigan pul summasi;
- mijoz, operatsion ishchi va kassirning imzolari.

Kassa xodimi naqd pul qoldig'i va kassa chiqim hujjatlarini, hisobot dalolatnomasini qabul qilingan va chiqarilgan pullarni (qiymatlarni) hisobga olish kitobidagi imzo bilan kassa boshlig'iga taqdim etadi. Kiruvchi va chiquvchi operatsiyalarni amalga oshirishda bitta kassa xodimi naqd pul aylanmasi to'g'risida yig'ma sertifikat tuzadi.

Adabiyotlar ro`yhati:

1. Миловидов Д.А. Современное банковское дело. - М.: ИНФРА-М, 1995. - 335 с.

2. Минаева Т.Н. Электронные банковские услуги // Банковские услуги. - 2002 г. №7. - с. 31-35.
3. Молчанов И.В. Коммерческий банк в современной России. - М.: Финансы и статистика, 2002. - 259 с.
4. Яковлев Н.П. Кассовая работа в коммерческом банке. - М.: ЮНИТИ, 2003. -422 с. .Черкасов В.Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. - М.: ИНФРА-М,2002. - 446 с.
5. Уоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции. - М.:АНТИДОР, 2002. - 268 с.
6. Усатова Л.В., Сероштан М.С., Арская Е.В. Бухгалтерский учёт в коммерческих банках: Учебное пособие. - М.: Издательско-торговая корпорация«Дашков и К», 2005. - 380с.
7. Суйц В.П., Ахметбеков А.Н., Дубровина Т.А. Аудит: общий, банковский,страховой. - ИНФРА-М, 2001 г.
8. Саркисянц А. Новые технологии в расчетно-платежной системе коммерческого банка // Планета Интернет. - 2002. - № 5-6.